

BALOGH PÉTER

Projektén innen, (vidék)fejlesztéspolitikán túl

Czibere Ibolya – Kovách Imre (szerk.):

Fejlesztéspolitika – Vidékfejlesztés.

Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013, 317 o.

A Czibere Ibolya és Kovách Imre szerkesztésében 2013-ban megjelent könyv az első pillanatokban kissé talán elbizonytalaníthatja az Olvasót: a tartalomjegyzék áttekintését követően sokkal inkább tűnhet úgy, hogy – a címmel ellentétben – nem a fejlesztéspolitikáról, vidékfejlesztésről lesz szó, hanem pl. ideiglenes szervezetek keretében zajló célmegvalósításról; ún. projektekről. Közelebbről megvizsgálva hamar – a szerkesztők, Czibere és Kovách indító tanulmányának (Projekt dilemmák) elolvasása után azonnal – kiderül azonban, hogy a kötet nagyon is a címben megjelölt témáról szól, mégpedig rendkívül – vagy a kötet elolvasása után meggyőződéssel fogalmazhatunk úgy is, a leginkább – adekvát és aktuális megközelítésben. Ha ugyanis ma társadalomtudósként, szociológusként az Európai Unió – vagy akár Magyarország – szempontjából fejlesztéspolitikáról, vidékfejlesztésről kell értekezni, mindezt annak „projektesítettsége” kapcsán érdemes megtenni. A könyv mindezek fényében a projektesítés folyamatának, jelenségének elméleti, koncepcionális hátterébe és egyes gyakorlati tapasztalatokba enged bepillantást.

A kötet – a szerkesztők, Czibere és Kovách bevezető-áttekintő tanulmányát leszámítva – két fejezetre tagolva járja körül sorrendben a projektek elméleti hátterét, majd áttekintést ad néhány eltérő területen az alkalmazásukból leszűrhető főbb gyakorlati tapasztalatokból. Az alábbiakban röviden megpróbáljuk bemutatni, hogy miként alkotnak hasznos válogatást a tájékozódni és/vagy tanulni vágyók számára a kötetben közölt cikkek, kiemelve-válogatva azok főbb tartalmi elemeiből.

Az első (A projektesített fejlesztéspolitika című) fejezet nyitó tanulmánya Christopher Ray – a szerző több írással is képviselteti magát a kötetben – tollából született (Nemzetközi együttműködés a vidéki területek között: az EU vidékfejlesztésének politikai gazdasági elemei), melyben a szerző bevezeti az olvasót a területi alapú, vagy pontosabban újra-territorializált ill. neoendogén uniós vidékfejlesztés általános koncepcionális hátterébe, s ezen gondolati-koncepcionális kifejtést a LEADER program főbb elemeinek kifejtésén keresztül illusztrálja, valamint a tapasztalatok fényében rámutat néhány olyan stratégiai elemre, melyek alkalmazása hatékonyabbá teheti a kedvezményezettek számára a rendszerben való sikeres szereplést. A bevezető gondolatokat követően – az eredetileg a Sociologia Ruralisban közölt tanulmány – átfogó képet ad a LEADER-kezdményezésről. Ennek során egy olyan

fejlesztéspolitikai „kísérlet” – a szerző saját megnevezése – képe bontakozik ki az Olvasó előtt, melynek során a hangsúly az egy adott, közös cél érdekében a partnerség elve alapján – azaz a magán-, a köz- és az önkéntes szektor együttes részvételével – működő innovatív, kisléptékű vidékfejlesztésre helyeződik. Az együttműködés jelentősége azonban messze túlmutat azon, hogy adott szervezet – Helyi AkcióCsoport; HACS – a magán-, a köz- és önkéntes szféra együttes bevonásával működik, mivel a résztvevők jól belátható érdekeiken és önálló fejlődési készségükön kívül formálisan is – a költségvetésük összetételének következtében – más térségekkel/nemzetekkel való együttműködésre vannak ösztönözve. Az együttműködés ezen utóbbi formája (az ún. TCP) egy interlokális kapcsolatrendszer kiépítésére ad lehetőséget, mely több tekintetben is előnyökhöz juttathatja a résztvevőket (legyenek azok a hasonlóságból vagy éppenséggel a különbözőségekből fakadó előnyök, vagy a piacra lépést könnyítő ill. az alkupozíciót növelő kritikus tömeg elérése). A tanulmány mindezek fényében (illetve követően) ezen TCP-eket veszi górcső alá – elsőként koncepcionálisan, majd pedig empirikusan. Rendszerszinten a térségek/nemzetek közötti együttműködések egyik tartalmi tényezője az általuk becsatornázott és áramoltatott kategória, mely lehet (1) a társan értelmezett kultúra valamely eleme, vagy öltheti (2) személyek (pl. turisták, fogyasztók cseréje) és dolgok áramlását is. További lehetőség a TCP-k működtetésén keresztül (3) a program iránti figyelem felkeltése, illetve az abba való bekapcsolódás igényének felkeltése az eredmények széleskörű bemutatása révén, valamint az, hogy (4) a résztvevők módszereket és szabályokat alakíthatnak ki vagy akár vezethetnek be, ily módon hozzájárulva egy olyan jövőbeni vidékfejlesztési rendszer kialakulásához illetve megteremtéséhez, melyet maguk a területi egységek strukturálnak. Mindezen lehetséges lehetőségek bemutatását követően a szerző felvázolja a gazdasági (pl. kulturális tőke felhalmozásának-, a kooperációból származó előnyök kihasználásának-, a közös piacra lépés-, lobbizási tevékenység lehetősége) valamint egyéb előnyöket (pl. kapcsolatok kiterjesztése, kulturális sokszínűség erősítése, europaizálódás). A TCP-k működéséből empirikusan levonható tapasztalatokat a kutató az 1997. és 2000. között kialakított nemzetek közötti együttműködések adataiból vonja le. Az egyik fő kérdés itt az a rendszerben való részvétel sikeressége kapcsán, hogy van-e lehetőség bármiféle hierarchikus struktúra kialakulására. Ennek megválaszolásához HACS-ok működési körülményeire kell a figyelmet összpontosítanunk, s a kutató megannyi tényezőt (pl. idő, meglévő erőforrások) feltár, melyeknek jelentősége lehet. A közvetlen kezdeményező-részvevő akciócsoportok szintje után az EU országai illetve régiói szerinti különbségekre mutat rá a kutató – s végkövetkeztetésként megfogalmazza, hogy az áttekintett adatok arra – a szociológiai szempontból rendkívül lényeges eredményre – engednek következtetni, hogy létezik hierarchia a LEADER II. rendszerében, azaz a TCP-k eloszlása jelentős különbségeket mutat. Az előbbi, a rendszer horizontális/interlokális aspektusához kapcsolódó következtetést még jelentősebbé teszi, amikor annak vertikális; vagyis a központból a helyi területek felé való áramlások tárgyalásával folytatódik a bemutatás. Ebben az aspektusban a vidékfejlesztés eme rendszere a redisztribúció sajátos formájaként jelenik meg, melynek egyik kiemelt jellemzője, hogy megannyi tényező kerül átadásra,

átáramoltatásra a központi szinttől a helyi szint felé. A szerző – záró gondolatainak megfogalmazását megelőzően – a rendszer hierarchikus működésre hajlamos része és annak redisztributív üzemmódja között teremt kapcsolatot, s – egyebek mellett – rámutat, hogy az alulról szerveződés során kialakult hierarchia a redisztributív működési mód szempontjából nagy jelentőséggel bír, amennyiben a kedvezőbb helyzetbe kerülők inkább válhatnak az újraosztott források kedvezményezettjeivé. Ray ezen tanulmánya alapján átfogó képet kaphatunk tehát az együttműködési projekteken keresztül szerveződő uniós vidékfejlesztésről.

A gondolati-konceptcionális tisztázó fejezet második részeként a szerkesztők Stefan Sjöblom írásával (Bevezető: a projektesített közsféra felé – a projektesítés jelensége) általánosabban vezet be az Olvasót a projektesítés háttérébe. A szerző a projektek jelentőségének növekedését a közsféra működésének, feladatellátásának tekintetében úgy interpretálja, mint a kormányzat felől a kormányzás felé való elmozdulást – amennyiben utóbbi az önmagukat irányító, hálózatosodott szereplőkre épül –, ami párhuzamosan összekapcsolódva egyéb folyamatokkal (pl. europoanizáció és globalizáció, információs társadalom és kulturális széttöredezetttség) a rendszer komplexitásának jelentős megnövekedéséhez vezetett. Ezen komplexitás hívta életre a kevésbé előrelátható és szokatlan helyzetekhez való alkalmazkodás adekvátabb, jellemzően ideiglenes szervezet formájában megjelenő módját; a projektet illetve a projektmenedzsmentet. A közigazgatás szempontjából tehát a projektek előtérbe kerülése mindenek előtt lehetőséget biztosít arra, hogy a – továbbra is felelősséget viselő – kormányzatok képesek legyenek eleget tenni a vertikális és horizontális összekapcsolására. Sjöblom a projekt meghatározásakor kiemeli annak ideiglenes jellegét – legyen szó akár egyszeri erőfeszítésről vagy ennek keretét adó szervezetről –, s főbb jellemzőit az állandó szervezetekkel, a lineáris szervezéssel való összevetésben fejti ki (a befogadást segítő ábrákkal illusztrálva) – annál is inkább, mivel a közszférában a projektek jellemzően ilyen állandó szervezetekbe illeszkednek be. Ezen fogalmi tisztázást követően a projektesítés két szemszögből is elemzésre kerül; az instrumentális megközelítést egyfajta racionális álomként értelmezi, míg a stratégiai szempont a környezet jellemzőinek számbavételére épül. Előbbi; azaz az instrumentális, racionalizálásra és hatékony kormányzásra épített megközelítést az új közigazgatási menedzsment stratégiák (New Public Management; NPM) felől interpretálja a szerző, ahol az állam feladatára úgy tekintenek mint a szervezetek közötti horizontális együttműködésének, kapcsolatának elősegítése. Ebben a tekintetben fogalmilag négy formába sorolja illetve rendszerezi két dimenzió (kapcsolódási érték: horizontális/vertikális; közigazgatási érték: legitimizáció/hatékonyosság) mentén a közsféra projektesítését. Ezen formák bemutatásával folytatva – a horizontális-legitimizációs aspektusban – (1) a projekteket mint a központi állam legitimizációs és újjászervezési eszközeit értelmezi Sjöblom, amennyiben a közigazgatási reformok többsége ideiglenes szervezetek keretében zajlik. A (2) projektek mint az erőforrás-függőséggel való küszködés eszközei (horizontális-hatékonyági kombináció) lényegében kompenzációs/extra finanszírozási mechanizmusok. A (3) projektek lehetnek az uniós politika tagállamokon belüli legitimációjának eszközei (vertikális-legitimizációs aspektus), elsősorban a

vidékfejlesztés és a regionális fejlesztés területén: pl. az érintettek politikai folyamatokba való – projekteken keresztül történő – bevonása révén. Végül (vertikális-hatékonysági aspektusból) a projektek (4) közvetítő szerephez juthatnak a vertikális közigazgatásban; az EU és tagállamai közötti viszonylatban. A közigazgatási szervezetek – projektek révén megvalósuló – átalakulásával, változásával a projekttesedés stratégiai dimenziója keretében foglalkozik a szerző, amit tulajdonképpen – a fogalmi tisztaság érdekében itt is – két szempont (változás körülményei: erők/gyengék, érintett szereplők változás iránti orientációja: erős/gyenge) szerint képzett négy típusra redukálva mutat be. A projekteknek ennek megfelelően egyik stratégiai célja lehet a (1) szimbolikus politika, amikoris valódi változás iránti szándék és körülmény egyaránt gyenge, a projekt mindössze látszatevékenység, a cselekvés helyettesítése. Amennyiben a körülmények változásokat tennének szükségessé, azonban az érintettek körében gyenge az arra való készség vagy képesség (pl. erőforráshiány, személyes indítékok miatt), a projekt (2) a konfliktuscsökkentés, illetve a stabilitás megőrzésének eszköze lehet. Fordított esetben – azaz ha a szervezetek kontextusa nem serkenti a változást, azonban az érintettek körében erős ez a szándék – a projektek (3) a keresztülvergődés, illetve a káosz leküzdésének tudományát jelenthetik. Azonban ha mind a környezet, mind az érintettek erősen orientáltak a változásra, a projekt kiteljesedhet (4) innováció formájában – legyen szó akár ötletről, folyamatról, gyakorlatról vagy termékről. A Sjöblom által bevezetett és kidolgozott klasszifikáció illetve típusalkotás ellátja tehát az Olvasót mindazzal a fogalmi rendszerrel, melynek révén értelmezhetővé válik a közszféra projekttesedése.

Az előző – ebben a tekintetben mint a közszféra projekttesedési folyamatairól általánosságban értekező – cikkhez viszonyítva Barabás Eszter, Kézy Béla és Komádi Mónika tanulmányukban (Önkormányzatiság és projekttesítés) a fenti általánosságtól közelítve az önkormányzati szféra vonatkozásában tekintik át a projekttesedés jelenségét. Munkájuk egy határon átnyúló projekt keretében megvalósuló szervezetfejlesztési kutatás eredményeiről; legpontosabban az önkormányzati menedzsmentfejlesztés EU-beli legjobb gyakorlatainak rendszerezése és adaptálhatósága során feltárt tapasztalatokból ad értékes áttekintést. A kutatás módszertani alapelveinek és eszközeinek (szekunder kutatás, szakmai interjú, esettanulmány) felvázolását követően a települések működésének sokszínűségéről, s az önkormányzatok ebben betöltött szerepéről illetve lehetőségéről kap képet az Olvasó. A szétaprózódottságból, a rutinszerű tevékenységekből, a közös célok és a tervezés hiányából, a sodródásból fakadó (jelenlegi) kedvezőtlen helyzetre megoldást kínál a tanulmány által felvázolt és kifejlesztett élhető település modell. A nemzetközi és hazai tapasztalatok szintézisére épülő koncepció az élhető települések alkotóelemeiként, „hozzávalóiként” a munkalehetőségeket; a környezeti fenntarthatóságot; a tudományos, kulturális, szabadidős lehetőségeket; az infrastruktúrát; a közösségi létet; valamint a (racionális) önkormányzati irányítást (hatékony, gyors, modern menedzsment technikák, állampolgári részvétel) azonosítják. Ezen utóbbi feltételeknek való megfelelést garantálhatja az önkormányzati változásmenedzsment – melynek legfőbb elemeit a kutatók rendszerezetten és világosan, példákkal illusztrálva az

Olvasó elé tárják. Megismerkedhetünk és részletes áttekintést kaphatunk itt a feladatreform (a megfelelő szolgáltatásokat megfelelő módon meghatározni és elérhetővé tenni), a szerződésmenedzsment (a politika, a közigazgatás és harmadik szervezetek közötti feladatok, illetékességek formális lehatárolása), a szervezeti struktúra átalakításának (pl. az ésszerűtlen és kevésbé hatékony felépítés felszámolása, korrekciója), az (teljesítménymérésen és hatásmérésen alapuló) outputorientált kontrollig, a humán erőforrás-fejlesztés (pl. a kiválasztásnál figyelembe vett tulajdonságok- és az ösztönzési-értékelési rendszer felülvizsgálata¹), a (társadalmi költségek becslését is figyelembe vevő) szabályozási hatásvizsgálat valamint az integrált változásmenedzsment (a változási folyamatok tervezése, menedzsmentje és kontrollingja, ennek sikertényezői és akadályai) mozzanatairól. A szerzők a fogalmi-gondolati áttekintést követően tanulmányukat egy, a magyar és román közigazgatásban egyaránt alkalmazható gyakorlati kézikönyvvel egészítik ki, melyben részletekbe menően és tevékenységorientáltan segítik az érintetteket az élehető modell megvalósításához vezető lépések megtervezésében, megvalósításában és monitorozásában.

Czibere Ibolya gondolatmenetet továbbvezető tanulmánya (Projektek a szervezetekben) mindenek előtt a projektek mint az ideiglenes szervezetek képét tárja az Olvasó elé, azonban a fogalmi jellemzés keretében felhívja a figyelmet a projektek elterjedésének társadalmi, hatalmi és redisztribúciós aspektusaira is. Számos irodalmi forrás felhasználásával áttekintést kapunk arról, hogy miként lehetséges tipizálni a projekteket, s két dimenzió mentén a tanulmány is bevezet kategorizálást: egyrészt a projektek révén elérhető eredmények alapján elkülöníthetők a (1) beruházási- (termék előállítás vagy szolgáltatás biztosítása a középpontban), a kutatási és fejlesztési- (új termék vagy technológia kialakítása, meglévő javítása a hangsúlyos), valamint a (3) szervezetfejlesztési (működési körülmények és feltételek átalakítása a várt eredmény) projektek. A szervezeti projektben résztvevő szereplők körét tekintve pedig elkülönülnek a (1) belső- (a teljesítést a kezdeményező végzi), a (2) külső- (közreműködőkre épülő) és a (3) vegyes projektek. Ezt követően a projektfinanszírozás mint a külső források bevonásának főbb okait, hátterét (közszolgáltatások deregulációja, állami tőkebefektetések privatizációja) és dilemmáit tekinti át Czibere, amelynek kapcsán – uniós szinten kifejezetten – lényeges elemként jelenik meg a támogatások kérdésköre, illetve azok lehetséges versenytorzító hatásának figyelembevétele. A változatos strukturális formák ellenére ezen finanszírozási mód alapelvei azonosnak tekinthetők, melyekből – egyebek mellett – kiderül, hogy ez a pénzügyi konstrukció jellemzően két részből áll össze (a befektetett saját tőkével kiegészülve), hogy jellemzően pótlólagos beruházásokat tesz lehetővé, és hogy a magánszektor pénzügyileg hatékonyabban végez ilyen tevékenységeket, azonban az állami szektor jelentősége korántsem elhanyagolható, amennyiben jellemzően hosszú távú projektek esetében a megfelelő politikai akarat biztosítása elengedhetetlen. Itt vezet be Czibere az érdekcsoportok elemzésének szükségességét a projektek életében,

¹ Az Olvasóban némi hiányérzetet kelthet, hogy ezen tématerületen a személyzetmenedzsment kifejtése keretében a tanulmány egy ábrára hivatkozik, mely azonban nem kapott helyet a tanulmányban.

amennyiben utóbbiak lényegében mindig bizonyos érdekcsoportok szolgálatában jönnek létre. Ez a körülmény kérdésként veti fel, hogy vajon miképpen biztosítható, hogy valóban az érdekeltek számára valósítson meg célokat a projekt – tovább bonyolítva a problémát az érdekkonfliktusok lehetőségével. A projektek érintett érdekcsoportjai lehetnek a szervezeten belüliek vagy a projekttulajdonosi körön kívüliek, illetve – más megközelítésben – az érdekcsoportok számos (pl. gazdasági, küldetésből fakadó, előnyszerzési, politikai támogatáshoz-, életminőséghez-, biztonsághoz kapcsolódó) érdeket felöllelhetnek. A jellemzően szervezeti projektek esetében az érdekcsoportok jelentőségét a kutató szervezetszociológiai megközelítésben, azon belül is a hatalmi rendszer működése szempontjából is elemzi. A projektek adott szervezetbe való illeszkedésének, illesztésének lehetséges módjai kapcsán három modellről (1, lineáris-funkcionális; 2, projektre orientált; valamint a lényegében kombinációt megtestesítő 3, mátrix-struktúra) kapunk alapos – a szervezeti szintek és szereplők közti formális és informális kapcsolatok, ábrákkal is szemléltetett bemutatásán keresztül – áttekintést, amit a projekt csapatok (team) mint a projektben együttműködő munkacsoportok jellemzése, valamint a delegálás, a felelőségek és a kettős függőség (az ideiglenes projektszervezetben esetlegesen felmerülő azon körülményből származó helyzet, hogy adott, a projektben is résztvevő munkatársnak több felettese van) problematikájának elemzése követ. A szervezetekben jelenlévő interperszonális viszonyok a projektek minden résztvevőjét, de mindenek előtt a projektvezetőt állítják központi szerepbe, akinek sajátos pozíciója több tekintetben is (pl. formális hatáskör, értékelés, motiváció nehézségei) megoldandó helyzetet eredményez, ami indokoltá teszi a különféle – dominánsan humán – képességek áttekintését, s a tanulmány ezek jelentőségét figyelembe véve tárgyalja a különféle vezetési stílusokat és módszereket. Mindezek vezetnek el a projektmenedzsment mint a vezetéstudomány specifikus területének beazonosításához és átfogó – a korábbi modellekhez kapcsolt – elemzéséhez, így nyújtva teljes, lekerekített áttekintést a projektek szervezeti környezetben való alkalmazásáról.

Úgy is tekinthetünk Czibere előző tanulmányára, mely lezár egy, jellemzően a projektek szervezeti – általános közigazgatásbeli, önkormányzati – aspektusával foglalkozó kisebb altémát, s úgy is, mely új témá(ka)t vet fel illetve vezet be, mely(ek)ről az Olvasó a kötet eme fejezetének következő tanulmányai keretében részletesebben is tájékozódhat. Ray itt közölt második – szintén a Sociologia Ruralisból származó – tanulmánya (Kultúra, intellektuális tulajdon és a területi alapú vidékfejlesztés) ugyanis az immár tágabb társadalmi kontextus középpontba állításával vezeti be az Olvasót a kultúragazdaság koncepciójába. Mindezt a szerző általánosságban úgy interpretálja, mint a vidékfejlesztésben a gazdaság helyi irányításának igényét a kulturális identitás (új) felértékelése révén. Megismerhetjük a kultúragazdaság gazdasági (lévén termelők és fogyasztók rendszere) és kulturális (a gazdaság földrajzi; helyi-területi átszerveződése) aspektusait, valamint a fogalom három forrását (1, posztindusztriális társadalom a jelképrendszerek jelentőssé válásával; 2, uniós vidékfejlesztési politika a LEADER programmal illusztrálva; 3, a kulturális régiók regionalizmusa) is. Az ily módon létrejött kultúragazdaság működésmódjait tekintve a szerző négy – egy közös ábrába integráltan is bemutatott –

formát különít el, melyek lényegében a vidékfejlesztés stratégiai hangsúlyeltolódásait képviselik. A (1) helyi/regionális kultúra áruvá tétele a (szerteágazó) lokális identitásjegyek kialakítását és kihasználását jelenti, míg a (2) területi identitás külső reklámozása a terület széleskörű megismertetését és az abból származó előnyök (pl. uniós alapok megszerzése, bekapcsolódás a döntéshozatalba) elérését teszi lehetővé. A helyi közösségek mint célcsoport az alapja a következő (3) működési módnak, ahol a cél a helyi erőforrások mobilizálása, aktivizálása (LEADER). Végül a kultúragazdaság normatív lehetőségeket (4) is rejt magában – jellemzően a helyi szintet védelmezve a globális folyamatokban. A koncepció visszatérő és hangsúlyos eleme a helyi szint illetve a lokális tudás jelentősége, amit ezért Ray bővebben is kifejt két koncepció (meglévő lokális tudás felélesztése illetve lokális tudás feltalálása) összevetése mentén, s ehhez kapcsolódóan értekezik a (kisebbségi) nyelv(ek) fontosságáról is mint a lokális tudások létrehozásának potenciális eszközéről. A kulturális identitás azonban a helyi tudás illetve lokális elemek mellett külső, extralokális tényezők függvénye is, amit a szerző pl. a formális szabályozásnak a (helyi) szellemi tulajdon védelmében betöltött szerepével vagy a helyi turisztikai termékek autentikusságának, hitelességének problematikájával demonstrál. A szerző zárásként egy, a szimbolikus konstrukció helyi folyamatainak megismerésére törekvő elemzői irányvonalat javasol a kultúragazdaság tanulmányozásához.

Egy, a Projektek a szervezetekben című tanulmány által megemlített másik problématerülettel; a projektessített fejlesztéspolitika következtében átstrukturálódó hatalommegosztás rendszerében központi szerepet betöltő ún. projektosztály foglalkozik Kovách Imre Szociológia Szemléből származó, átírt és kibővített tanulmánya (A felemelkedő projektosztály). A probléma kiindulópontja, hogy a (vidék)fejlesztési politika projektessítését követően új formája, rendje alakult ki a redisztribúciónak (részvételi ~) – mindezt a szerző a LEADER alapján illusztrálja –, ahol a fejlesztési forrásokért folyó verseny központi szabályozását összetettebb formák (helyi szereplők hálózatának középpontba kerülése) váltják fel. Ebben az új erőttében, a (helyi) hatalmi szegmensben találja meg illetve alakítja ki helyét, pozícióját új szereplőként a döntően szakértelme, intellektuális tőkéje révén kulcspozícióba kerülő projektosztály, mely folyamatot ír, spanyol, olasz, finn példákon keresztül is nyomon követhetjük Kovách tanulmányban, illetve a magyarországi viszonyokat is bemutatja a szerző. Az új társadalmi kategória osztályként való értelmezéséhez a szolgáltató osztály fogalmán keresztül vezet az út, s sajátos jellemzője a projektosztálynak, hogy közvetítő szerepet lát el – mi több: ezen funkció osztályhelyzetének meghatározó eleme. Utóbbi tehát közvetlenül a redisztribúció rendszeréhez kötődik – s nem pedig elsődlegesen gazdasághoz –, így folyamatos legitimizációs kényszer jellemző a projektosztályra. Kovách Marx, Weber és Bourdieu koncepcióinak fényében egyaránt értelmezi a projektosztály bizonyos jellegzetességeit, és amellet érvel, hogy a redisztribúció ilyen formában történő átalakulása újfajta egyenlőtlenségeket hoz létre. Ezzel összekapcsolódva társadalmi szinten a projektosztály megjelenése a hatalommegosztás és helyi hatalomgyakorlás, a tudásfelhasználás módjait egyaránt jelentősen átformálja, s Kovách arra figyelmeztet, hogy ez a döntően anyagi szempontok által orientált menedzseri tudás a társadalomról szóló tudás más formáit is felülírhatja.

Az első fejezetet Darvas Ágnes és Ferge Zsuzsa tanulmánya (Gyerekesély programok kistérségi alkalmazása. A gyakorlat dilemmái és tanulságai) zárja, mely egy grandiózus, hosszú távú (2007-2032) vállalkozás, a „Legyen jobb a gyermekeknek” Nemzeti Stratégia generációs programja kapcsán felvetődő tervezési-koncepcionális dilemmákat tárja az Olvasó elé. A program a kistérségeket állítja a beavatkozás területi léptékének középpontjába, s a Szécsényi kistérségben zajló kísérleti megvalósítás, illetve a kistérségi kiterjesztés kapcsán tekinti át a legfőbb elvi kérdéseket. A szerzők bemutatják a stratégia hátterét, a növekvő egyenlőtlenségeket mint kiváltó tényezőt, a – hányattatott majd ellehetetlenülő – megvalósítás szervezeti-infrastrukturális hátterét és felépítését, hatáskörét illetve korlátait. A bemutatásból tisztán követhető, ahogyan az időben előre haladva fokozatosan merülnek fel a program sikerességét csökkentő illetve gátló – jellemzően külső (pl. erőforrások rendelkezésre nem állása), gyakran politikai – tényezők, melyek idővel már a lényegi szakmai feladatok (pl. a kétirányú transzmissziós tevékenység) ellátását is jelentősen befolyásolták. A program dilemmáinak egyik gyűjtőcsoportja a komplexitás kérdése köré összpontosul, mely megannyi dimenzióban (cselekvési szintek, -időtávok, -területek, -szektorok) megjelent, s amit több tekintetben is elégtelenségek jellemeztek. Lényeges problémaként kezelik a szerzők az időbeli tervezhetőség kérdését, s rámutatnak annak nehézségére, hogy egy jellemzően társadalmi folyamatok változ(tat)ását elérni célzó hosszú távú program miként támasztható alá a szükséges forrásokkal, illetve hogy mennyiben (nem) projektesíthető. A dilemmák másik csoportja a célzás nehézségeihez kötődik, amelynek megoldása a fokozatos univerzalizmus értelmében a területi célzás lett, azonban a csoportos-egyéni alternatívapároshoz kötődő döntési helyzet, az anyagi-nem anyagi rászorultság feltételeinek figyelembe vétele kellően árnyalttá teszi a problémát. A roma kisebbség integrációja a program szempontjából szintén kulcskérdésként merült fel – s nem csak abban az értelemben, hogy a beavatkozás célcsoportja között szerepelhetnek, hanem mint a program aktív alakító is szerephez juthatnak. Ezt azonban számos körülmény (pl. a formális, önkormányzati döntéshozatalból való kimaradás illetve kizártság, a nem roma lakosok helytelenítése) akadályozta és ez a tapasztalat a társadalompolitikai programok jó célzásának nehézségeire is ráirányítja a figyelmet. A széles körben elterjedt (intézményi, társadalmi) szemléletmódok, előítéletek változtathatósága – illetve ennek hiánya – szintén akadályokat gördít a gyermekszegénység kezelésének útjába. A kezdeményezés fenntarthatósága, a projektek eredményeinek továbbvitele döntően a források hiánya miatt ütközik akadályba – amit a helyben rendelkezésre álló belső erőforrások vagy egyéb megoldások (pl. pénzt termelő intézmények) némileg csillapíthatn(án)ak –, s ez a dilemma magának a programnak az elindítását is megkérdőjelezheti. A program és az abban résztvevő, kívülről érkező szakemberek helyi elfogadottsága és a velük való együttműködési hajlandóság és -képesség szintén nem elhanyagolható tényezők, s a kedvező, kooperatív közeg kialakítása sok befektetett energiát igényel. A szerzők végül a mérések kapcsán felmerülő – szinte feloldhatatlan – dilemmákat (minél többet megtudni a program eredményeiről minimális források és adminisztratív teher mellett), illetve ennek megoldási módjait (pl. indikátorok használata, háttér-információk- illetve survey-adatok gyűjtése, átfogó és részleges monitorozás) vázolják fel. A projektesített

fejlesztéspolitika fejezet zárótanulmánya tehát az Olvasó elé tárja, hogy miként – nem – lehetséges társadalompolitikai programot projektesíteni.

A kötet második, rövidebb – öt tanulmányt tartalmazó – fejezetében (A működő projekt, illetve Működési tapasztalatok, fejlesztési irányok) a szerkesztők olyan cikkeket rendeztek össze, melyek a projektesített fejlesztéspolitika megvalósításának, gyakorlati működésének egyes aspektusait tárják az Olvasó elé. A dolgozatok sorát most is Christopher Ray egy – a kötetben immár harmadik, eredetiben bevezető a *Sociologia Ruralis* 2000-es LEADER különszámában – munkája (Az EU LEADER programja: a vidékfejlesztés laboratóriuma) nyitja, melyben a szerző a LEADER program lehetséges szociológiai-geográfiai elemzési irányvonalait vázolja fel. A program háttérének áttekintése mellett néhány érvet olvashatunk a LEADER jelentéktelensége mellett (elenyésző részesedés a Strukturális Alapokban, nem minden országban példa ill. előzmény nélküli újdonság az endogén fejlesztési modell), de több szól ezen vélemény ellen (modern, sőt posztmodern beavatkozási forma, a pán-európai uniós együttműködések laboratóriuma, átültethetőség). A jelenség lehetséges szociológiai – elméleti vagy empirikus – elemzési módjai között egyrészt (1) a LEADER-t mint a kvázi-piacosított vidékfejlesztést azonosítja be. Másrészt (2) vizsgálható úgy a program mint a vidékfejlesztés politizálódása illetve demokratizálása, valamint (3) az endogén fejlődéssel együtt mint diskurzus. Végezetül (4) a kutatók tekinthetnek a LEADER-re mint perszonalista fejlesztési gyakorlatra, ami elsődlegesen nem az azonnali eredményekben, hanem rejtettebb képességek kifejlődésében/fejlesztésében (pl. kooperáció, szolidaritás) érhető tetten.

Kjell Anderson a vidékfejlesztés finnországi gyakorlatának – ellentmondásos – tapasztalataira hívja fel a figyelmet elemzésében (A vidékfejlesztés összehangolása projekteken keresztül: a vidéki Finnország „innovációs paradoxona”). A problémafelvetés abból indul ki, hogy a pályázatok és a projektmenedzsment egyre jelentősebbé váltak a közigazgatásban, mely folyamatnak jellemzően a kedvezőtlen következményeire mutat rá interjú tapasztalatai alapján a kutató. Már szakirodalmilag is döntően elhanyagolt témaként azonosítja a projektek közszférában betöltött szerepét, majd néhány kivétel, s ezt követően a finn regionális fejlesztési szféra projektjeinek bemutatása után tárgyalja az utóbbiakra jellemző innovációs paradoxont. Érvelése szerint a helyzet abból fakad, hogy Finnországban a Strukturális Alapok alapelvei között tartják számon az innovációt is, így ez a regionális fejlesztési gyakorlatban nagy hangsúlyt kap. Pontosabban kapna – s ebből adódik a paradoxon –, mivel az elmaradottabb, jellemzően fejlesztésre szoruló területek esetében a legkisebb az innovációs potenciál. A kutató a probléma további kifejtése során annak több aspektusát – a professzionizált projektek, a nők egyenlőtlen szerepe a projektmunkában, a finanszírozáshoz kötött fenntarthatóság – is bemutatja, s lehetséges megoldásaként az innovációs követelmény megszüntetését veti fel.

Az első fejezetben szereplő tanulmányukban általánosan felvázolt gyerekprogram 11 kistérségben zajló megvalósításának gyakorlati tapasztalatait tárja az Olvasó elé második cikkében (A gyerekprogram kistérségi szerveződése) Darvas Ágnes és Ferge Zsuzsa. A bemutatás a Szécsényi kistérségbeli kísérlet és a többi kistérségbeli kiterjesztés párhuzamosságai és eltéréseire egyaránt kitér. Ezek egyik

legmarkánsabbika, hogy a program eredetileg 25 éves időtávra szerveződött, azonban a kistérségi kiterjesztések már lényegében csupán uniós forrásokból finanszírozott hároméves projektek formájában zajlottak, jóval kötöttebb és előre megadott tevékenységstruktúrába szorítva. A szerzők – akciókutatási naplókából származó idézetekkel gazdagon illusztrálva – bemutatják a helyi szereplők bevonásának nehézségeit, a már itt felmerülő, szemléletbeli eltérésekből származó konfliktusokat, a – jellemzően a kistérségi kiterjesztés projektességéből fakadó – szolgáltatásfejlesztési kötöttségeket, a valós szükségletekhez való igazodás korlátait. A helyi résztvevők, munkatársak toborzásának humán erőforrásbeli és pénzügyi gátló tényezői, valamint a szolgáltatásfejlesztés problematikussága szintén megelevenedik az Olvasó számára. S mindezek ellenére a kutatók eredményekről is beszámolnak: a Szécsényi kistérségbeli projekt egyértelműen – számadatokkal is alátámaszthatóan – sikertörténetnek tekinthető, ugyanakkor a tapasztalatok jelentős része a társadalompolitika program nehézségeire irányítja a figyelmet.

A gyakorlati szempontokkal foglalkozó fejezet következő tanulmányában (Gazdaságpolitikai együttműködés, felügyelet az Európai Unióban) Csűrös Gabriella az EU tagállamok gazdaságpolitikai együttműködésének jogi-intézményi körülményeit, lehetőségeit vázolja fel. Első ránézésre kissé talán távolinak tűnhet a kérdésfelvetés, azonban a szerző a fogalmi keretek felvázolása során hamar rámutat a probléma szociológiai relevanciájára, amikor a morális kockázat és az információs aszimmetria terminusaiban, a közlegelők tragédiája példáján keresztül értelmezi a tagállamok közötti gazdasági együttműködést mint egy, a kooperáció és dezertálás alternatíváival jellemezhető játéksituációt. A kutató – uniós dokumentumokra és stratégiákra gazdagon hivatkozva – alapos áttekintést ad arról, hogy milyen eszközök, intézmények és szabályozási lehetőségek állnak rendelkezésre az EU hatáskörében a tagállamok kooperatív magatartásának ösztönzésére, kikényszerítésére. Ennek során lényeges különbségtételként jelenik meg az euróövezeten belüli és azon kívüli tagállamok, illetve a velük szemben alkalmazható megoldások köre. A cikk számos tekintetben enged bepillantást az EU ezen működési területébe és hasznos információkkal látja el az Olvasót eme komplex rendszerben való eligazodáshoz.

Csűrös Gabriella bemutatása több tekintetben is ráirányítja a figyelmet a 2014-2020-as pénzügyi tervezési időszak jelentőségére, így jól illeszkedik ide Hoffmann Csilla fejezet záró tanulmánya (Az EU kohéziós politikája a 2014-2020-as programozási időszakban az Európai Bizottság javaslatai alapján), mely főbb szempontok szerint, jól áttekinthető formában vázolja föl a kohéziós politika jellemzőit, változásait. Az új megközelítés lényege, hogy a kohéziós politika minél inkább elősegítse az uniós prioritások; az Európa 2020 stratégia megvalósítását. Változást jelent, hogy a korábbi Közösségi Stratégiai Iránymutatások helyébe lépő Közös Stratégiai Keret minden alpra érvényes lesz – lényegében az általános elvek (pl. partnerség, többszintű kormányzás, fenntartható fejlődés) változatlanlansága mellett –, valamint a Nemzeti Stratégiai Referenciakeretet a Partnerségi Megállapodás váltja föl teljesítménymutatókkal és mérőföldkövekkel. Tájékozódhatunk a régiókatégerőkről és a vonatkozó társfinanszírozási rátákról, s megismerhetjük az ERFA, az ESZA, a

Kohéziós Alap fő tematikus célkitűzéseit. Az uniós szakpolitikák területi hatásainak hangsúlyosabb figyelembevételét az ún. Integrált Területi Beruházások rendszere teszi lehetővé, a vidéki területek integrálásában pedig – a LEADER fejlesztési módszerére épülve – az ún. Közösségi Szinten Irányított Helyi Fejlesztés kap szerepet.

Bízva abban, hogy a fenti – szükségszerűen szubjektív és szelektív – bemutatás hatását tekintve nem bizonyul kontraproduktívnak, jelen sorok írója bátran javasolja a kötetet mindazok számára, akik (1) tájékozódni szeretnének a társadalmi élet átalakulásában, átalakításában egyre jelentősebb szerephez jutó projektek illetve projektesítés elméleti-konceptcionális háttéréről. Továbbá a szűkebb szakma érdeklődő kutatói, oktatói, valamint természetesen hallgatói egyrészt (2) megfelelő háttéranyagot nyerhetnek a témához kapcsolódó oktatási tevékenységükhöz – kurzustematikák irodalomlistáján s a hallgatók tananyagainak körében ott a helye a kötetnek. Másrészt (3) a vidékfejlesztéssel, fejlesztéspolitikával kapcsolatos kutatások, vizsgálatok megalapozásához, ilyen munkák potenciális kérdésfelvetéseinek beazonosításához és/vagy pontosításához nagyban támaszkodhatunk a válogatásban közölt cikkekre. S a további lehetőségek felsorolás helyett jelen sorok írója végezetül azon véleményének adna hangot, hogy bizonyára kedvező volna, ha az érdeklődők és a tágabb-szűkebb szakma mellett (4) az érintettek; azaz a kvázi-piacosított fejlesztéspolitika szereplői, működtetői, irányítói illetve (politikai) döntéshozói hatáskörrel felruházott résztvevői is megismernék és forgatnák a Fejlesztéspolitika–Vidékfejlesztés című könyvet.